

հնութիւնը վաւերացուցեր են, որ ճիշտ թուականը անայտ է : Հայք կարի սակաւաթիւ են այժմ, թէպէտ ի պատմութիւնս և ի յիշատակարանս գրոյց աօր լինել երբեմն ի լաւագիկէ եկեղեցի և ժողովուրդ, և առաջնորդ եպիսկոպոս, ինչպէս որ Հռոմկայ Գումարուած եպիսկոպոսաց կարգին մէջ կը յիշուի Սարգիս եպիսկոպոս ի լաւագիկեայ : այլ այժմ այդ հնութիւնները բարբոտլին անհետացեալ երեւին : միայն քանի մի տուն Հայք և սուրբ Երուսաղէմի հոգեւորան, զոր հաստատեալ են 114 տարի յառաջ Պատրիարքունք և միաբանք իրենց յոգնաջան աշխատութեամբ : Հոգեւորան բաւական ընդործակ է, 12 քարուկիր և կրկնայարկ սենեակներէ բաղկացեալ, ընդարձակ պարտէզով, և փերիկ եկեղեցին յանուն սուրբ Եստուածածնի օծեալ է, որուն յիշատակարանը ահաւասիկ մեր ընթերցողաց կը ներկայացնեմք : « Եստուծով և յորգորմամբ սուրբ Երուսաղէմի Պատրիարք տեառն թեոդորոսի ճգնազգեաց վարդապետի, այս հոգեւորան արար յիշատակ իւր արհեստի վաստակէն վասն հոգւոյ իւրոյ և ծնողաց հոգւոյն, որ է ծննդեամբ Հալէպցի և սննդեամբ Պօլեղի, արհեստիւ Սէտէֆծի (Յակոբ ամուսնոյ կոչեցեալ, սուրբ Յակոբի այ միաբան, և վայելողքդ ասացէք Եստուած ողորմի, ամէն : ի թուին իբրեւ, ըսէն ո : Սէնի նաեւ եկեղեցին սեփական կառուած՝ քանի մի տուն և կրպակք, որ արդեամբք սրբոյ Եթուոյս սուրբեր են նախնիք, որոնց մէկուն արձանադրութիւն դարձեալ աստ կը դնեմք : « Ի Պատրիարքութեան տեառն (Յովակիմայ դիտապետի, այս հոգեւորան դրան մերձ եղեալ զոր ի ներ հոգեւորան մտեալ է, վերջն առեցեալ եղև

արդեամբ (Եստուծոյ յիշատակ իւր արհեստի վասն իւր ծնողացն և որդւոյն (Յովհաննէսին և հասարկ ննջեցեոյց հոգւոյն յիշատակ է, թուին իմ ո : Եյնպէս այս հոգեւորան տեսչութիւնը ի սկզբանէ անտի սրբոյ Եթուոյս կառավարութեան կը վերաբերի, որ այժմ Սարգարայի սուրբ վանուցս միաբան Եթանապետիւ Օսթրիա վարդապետին յանձնուած է հոգեւորան և կալուածոց տեսչութիւնը, և ժողովողաց եկեղեցական խորհրդոյ մատակարարութիւնը, որ չորս տարիէ ի վեր իւր պաշտօնը արթնութեամբ կը կատարէ : Վաճառականութեամբն չէ այնքան ծաղկեալ, վասն որոյ բնակիչք տեղւոյն աղքատ են : բերք երկրին չէ այնքան աւաւտ, ունի պարտէզս շուրջանակի, յորում գտանին մրգեղէնք՝ կիտրոն և նարինջ : բերք աւաւտ ցորեան, գարի, շուշմայ (սուսամ), և ձէթ : դարմանեն զձիթե նիս ի գիւղորայս, բամբակ, բուրդ :

Սնայածը յարդր խառն :

ՀԱՐԵՒԱՆՑԻ ԱԿԵՍՐԵ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՅԻՍՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅԻ

Որչափ մարդկային մտաւոր յառաջադիմութեան հորիզոնը կընդարձակի, այնչափ երկրագունտս նորանոր երեւոյթներու տեսարան կը դառնայ : Սի կողմէն քիմիագիտութիւնը և բուսագիտութիւնը նորանոր գիւտերով բուսութեան ոյժը մարդկային հանճարոյն և գործունէութեանը աջակից կ'առնեն և մինչև ներկայ դարս գտնուած շատ խոյնդոսներ կը հարթեն յառաջադիմութեան առջև, իսկ միւս կողմէն հնախաւորութիւնը բազմադարեան փրատակներու և աւերակներու մէջէն

պոտումագիտական և ճարտարապետական միացորդներ երեւան հանելով՝ նոր լոյս կը սփռէ մարդկային ազգի անցեւոյն վրայ։ Իսկ հարկէ իմանալ, որ երկու կողմէն եւս հոնուր մարդկութեան օգտին սպասաւորող և անխնջ գործողները Երեւանի անխաբհի գիտնական զաւակներն են, որոնք իրենց շրջակայքին մէջ աշխարհաշէն գործքեր կատարելէն զատ, յիսուս տարիէն ՚ի վեր ամենայն հետապնդութեամբ կը հետազոտեն Երեւելքը, ուր, իրեն մարդկութեան առաջին խանձարող մէջ, երկար դարերով կատարուած են մեծամեծ իրողութիւններ։ Զին Լգիպտոսի, Լսորեստանի, Բաբելոնացի, Պարսկաստանի, Հայաստանի, Հրէաստանի և Փիւնիկիայի աւերակները այսօր գրաւած են եւրոպական հնասիրաց խորին մտադրութիւնը։ Լգիպտական նշանագիրները և բաբելական առասարկան արձանագրութիւնները այլ ևս գաղտնիք չեն լուսաւոր աշխարհի հարցասէր մտքերուն համար։ Լեւոպական մուսարանները կամ ուսմանց թանգարանները (միւզէում) արդէն հարստանալու վրայ են Երեւելեան աշխարհի վաղեմի դարուց մեծագործութեան նշխարներով։ Կարճ ասենք, Հնագիտութիւնը այսօր Լեւոպայի մէջ գիտական գիտութեան կարգը անցած է, այնպէս որ ուսումնական եւրոպացի ճանապարհորդ մի Երեւելեան աշխարհի մէջ շրջագայելու համար արդէն հնախոտութեան բանալին իր ձեռքն ունի։ Երեւանականաց համար Երեւելքը այսօր հնագիտական թատր համարուած է և այն ամեն պատմական գերքերը կը պարզուին, զորս ՚ի հշնումն խաղայր է մեծագործ Լգիպտացին, աշխարհակալ Լսորին և Բաբելոնացին, վաճառաշահ Փիւնիկցին,

որեւապաշտ Պարսիկը, ասորագործ նին Բաղդէացին, այլովքն հանդերձ։ Եւսմիտի, Թեբէի, Երեւելի և Բաբելոնի հնութիւնները արդէն մազուած են և կը մազուին և նոցա վաղեմի պատմութիւնը նոր լոյս և նոր արեւ կը տեսնէ։

Թէ ինչ բան հարցասիրական են եւրոպական գիտնաց հնախազութիւնները՝ ընթերցողին բաւական է միայն որ տակաւ ինչ ծանօթութիւն ունենայ Շանպոլիոնի, Լապլէնստի, Զիլքսի, Կլեբուի և այլոց երկասիրուէցը, որոնք խաղարկութեամբ գտած են արդէն Երեւելի, Տիգրիսի և Լգիպտոսի ամանց հնախոտութեան բանալին։ Իսկ մենք Հայերս, այս գործունէութեան դարուս մէջ, ինչպէս կը վարուինք մեր Հայրենեաց հետ, որ Երեւելեան աշխարհներուն մէջ երբեմն մեծամեծ իրողութեանց հանգիստարան դարձած է։ Ինչպէս կը վարուինք մենք Հայերս։— Իսկական է միայն որ կ'ողջանք, առանց հետախազելու և գործելու։ Շատերուն տակաւին մեր Հայրենեաց մակերեւոյթին անգամ անձանթ է, թող թէ հնագիտական յիշատակարանները։ Թողունք հնախոտական խաղարկութիւնները, (որոց ուսմունքն տակաւին զուրի ենք) մեր նախնեաց գրաւոր աւանդներէն շատերն կորած ենք, շատերն տակաւին ուղագրութեւ երես չեն տեսած և շատերն ևս մեր սառնասրտութեւ պատճառաւ կիսով չափ փոսած և կիսով չափ փոշու վերայ են։ Հապա ուր կ'եղբորի մեր հայրենասիրական երանգը։— Ըն այլ ուր, եթէ ոչ ծամել և մեր զաւակներուն ծամմել տալ վերնախիւսան աշխարհագրական անստորիք և տարտամ հաւաքածուները, և այնու շատանալ։

Եթէ կը հաւատանք որ ներկայն անցեւոյն ծնունդն է, եթէ կը հաւաք